

- А. Л. Чижевского и В. Хлебникова / В. П. Кузьменко // Тезисы докладов на Межд. науч. конф., посвя. 100-летию со дня рождения Н. Д. Кондратьева. – Секция 1 «Идеи Н. Д. Кондратьева и современные экономические и социологические теории». – М. : Ассоциация «Прогнозы и циклы», 1992. – С. 67–68.
20. Сорокин П. А. Обзор циклических концепций социально-исторического процесса / П. А. Сорокин // Социс. – 1998. – № 12. – С. 3–14.
21. Куроленко Н. Ближайшие 15 лет нас будет трясти, заливать и давить... депрессиями / Н. Куроленко // Киевские ведомости. – 1996. – 19 февраля.

V. Kuzmenko

COMPLICATED ECOLOGY-ECONOMIC AND SOCIAL-POLITICAL SYSTEMS AND OF THE EVOLUTION

In the article to analysis and confirmis the author of his the long-term prognosis of ecology-economic and social-political crises, fulfilled on the fundamentals of the system theory of social-economic cycles, that is to the burning in conditions of the permanent global social-economic crisis. Complex evaluate of prognosis of ecology-economic and social-political cycle and crises in USSR, RF and Ukraine fulfilled.

Keywords: synergetics, evolution, social-economic cycles, ecology-economic and social-political crises.

Матеріал надійшов 30.04.2015

УДК 330.101.54;338.242.2

Кузьменко Л. Г.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

У статті розкрито проблемні та нерегульовані питання щодо функціонування ринків лікарських засобів у різних країнах світу. Доведено необхідність запровадження більш прозорого та ефективного механізму здійснення такого регулювання.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, лікарські засоби, регулювання, ціни, конкуренція, оригінальні препарати, генерики.

Вступ та постановка проблеми

Фармацевтична галузь через соціальну значущість її продукції, високу міру державного регулювання цього ринку, наукоємність виробництва та інвестиційну привабливість бізнесу посідає особливе місце в економічних системах країн. Фармацевтична галузь робить ключовий внесок у прогрес медицини, пов'язаний з перетворенням фундаментальних досліджень

на інноваційні лікарські засоби (далі – ЛЗ), що підвищують тривалість і якість життя населення.

Система регулювання цін у сфері лікарських засобів дотепер є не досить прозорою та ефективною, відрізняється надмірним державним втручанням, відсутністю дієвого державного контролю, не гарантує отримання якісних медичних послуг і не створює можливості для розвитку конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невирішені частини проблеми

Особливості ціноутворення на ринках лікарських засобів, а також розвиток світового фармацевтичного ринку є предметом наукових досліджень, зокрема, таких учених, як: О. Талібів [1], О. Півень [2], А. Шибасєва [3], О. Трофімова [4].

Однак комплексні науково-прикладні дослідження, присвячені розробці ефективних механізмів державного регулювання на ринках лікарських засобів, в Україні не проводилися.

Метою статті є аналіз проблемних та неврегульованих питань щодо функціонування ринків лікарських засобів у різних країнах світу.

Нинішня система державного регулювання діяльності суб'єктів на ринках лікарських засобів потребує суттєвого вдосконалення. Воно буде успішним, якщо базуватиметься на якісному, ретельному і своєчасному аналізі проблем, які виявлено в різних країнах світу.

Сучасний рівень розвитку системи фармації в Україні не дає змоги повною мірою реалізувати конституційне право громадян на доступну та якісну фармацевтичну допомогу. Для її забезпечення передовсім треба вирішити питання впровадження ефективних соціально-економічних механізмів ціноутворення вартості лікарських засобів.

Вирішення питань запровадження та вдосконалення ефективних механізмів державного регулювання та контролю на ринках лікарських засобів є нагальною проблемою.

Основні результати дослідження

У розвинених країнах світу важливим напрямом діяльності урядів є зниження цін на лікарські засоби. Ця мета реалізується по-різному, але перевага віддається не методам адміністративного обмеження, а створенню умов для конкуренції. Високий рівень цін на лікарські засоби завжди пов'язаний зі станом конкуренції на фармацевтичному ринку. Проблема доступності ліків у країнах з розвинутою економікою насамперед пов'язана із зростаючими витратами на їх придбання. Від міри розвитку конкуренції на фармацевтичних ринках безпосередньо залежить асортиментна і цінова доступність лікарських засобів для населення.

Оскільки лікарські препарати – це соціально значущий товар, за який у багатьох випадках сплачує держава, усі країни прагнуть скоротити свої витрати, а деякі з них – контролювати процес ціноутворення всіх учасників процесу

продажів. Тою чи іншою мірою ціни регулюються державою в більшості країн Європи.

У ЄС сфера регулювання цін на лікарські засоби і їх компенсації за рахунок державних коштів віднесені до повноважень держав-членів ЄС. Тому й основні вимоги щодо ціноутворення на лікарські засоби тощо є прерогативою держав-членів. У ЄС існують різні національні системи, ґрунтовані на різних вимогах, критеріях і методах ціноутворення і відшкодування вартості лікарських засобів [5].

У більшості країн регулюванню зазвичай підлягають ціни на рецептурні препарати, вартість яких відшкодовується за рахунок бюджетних коштів або фондів медичного страхування з метою здійснення контролю за витратами на соціальне забезпечення. Ціноутворення безрецептурних препаратів, вартість яких не відшкодовується системою соціального страхування і які доступні на ринку, здебільшого не підлягає контролю з боку держави, ціни на них вільно визначаються співвідношенням попиту і пропозиції.

Визначаючи вартість ЛЗ, потрібно враховувати цілу низку соціальних, юридичних і моральних аспектів. Ціноутворення на ЛЗ значною мірою залежить від методів державного регулювання, що пов'язано з деякими особливостями, характерними для фармацевтичного ринку.

Регулюючі органи намагаються вживати заходів, щоб ціни на ліки були обґрунтованими як у державному секторі, так і на комерційному ринку. З цією метою особливу увагу приділяють заходам щодо зниження монопольно високих цін на лікарські препарати.

У процесі регулювання цін враховують залежність між ціною на ЛЗ і обсягом пропозиції продукції на ринку. У країнах з низьким рівнем обмеження обсягу пропозиції ціна на фармацевтичну продукцію зазвичай вища (США, Японія), ніж у країнах, де жорсткіше регулюються обсяги закупівель (Індія, Китай, частина країн Центральної та Східної Європи).

Цінове регулювання в різних країнах застосовується по-різному: як у прямому встановленні максимальних цін, так і непрямій дії на них, можуть застосовуватися як до цін виробників, так і до кінцевих цін. Регулювання може поширюватися на весь ринок або тільки на відшкодовуваний сектор, на всі препарати або на певні специфічні групи ліків – такі, що перебувають під патентним захистом, і ті, що вийшли з патентного захисту [5].

На ринках ЄС використовується багато регуляторних схем залежно від специфіки формування національних систем лікарського забезпечення.

У низці країн, зокрема США, Німеччині, Великій Британії та Данії, діє переважно вільне ціноутворення, формування ціни на ЛЗ, яке відбувається на основі співвідношення між попитом і пропозицією. Регулюючі органи цих країн здійснюють контроль за доходами фармацевтичних виробників, встановлення еталонних (контрольних, референтних) цін, впровадження програм відшкодування витрат на рецептурні препарати тощо. У таких країнах, як Франція, Італія, Бельгія, Японія, Індія та Китай, рівень цін на ЛЗ суворо регламентується і контролюється державою [2].

У більшості країн зазвичай застосовується змішана система ціноутворення – поєднання регульованих державою і вільних цін.

У країнах з переважно вільним ціноутворенням у деяких сегментах ринку або в процесі впровадження деяких програм ціни регулюються державою. Так, у Німеччині регулюються ціни оптово-роздрібною торгівлі, у Великій Британії регулюється рівень доходів компаній, що виробляють патентовані препарати, в США під наглядом органів державної влади здійснюються федеральні програми із забезпечення ЛЗ. У країнах із суворим державним контролем цін на ЛЗ (наприклад, у Франції, Швеції, Японії, Іспанії) вільне ціноутворення поширюється на препарати, вартість яких не підлягає відшкодуванню з громадських фондів.

З-поміж методів цінового регулювання найбільшого поширення набули реєстрація цін (Японія, Франція, Іспанія, Швеція, Бельгія, Індія) та еталонне ціноутворення (Німеччина, Данія, Норвегія, Нідерланди) [2].

При реєстрації цін здійснюється всебічна оцінка препарату і встановлюється максимальний рівень ціни на цей препарат на певний термін – на фіксований період часу або до узгодження відповідної заяви виробника з компетентним уповноваженим органом. Коли ухвалюється рішення про нову ціну на препарат, компетентний уповноважений орган враховує як відомості, що надаються виробником при ліцензуванні препарату, так і нормативно-довідкову інформацію, обов'язкову для додаткової оцінки препарату. Реєстрації цін можуть підлягати лікарські препарати як вітчизняного, так і зарубіжного виробництва, як роздрібні, так і оптові ціни. Так, у Швеції ціни реєструються на рівні закупівельних, у країнах ЄС – найчастіше на рівні роздрібних цін, а в країнах Центральної і Східної Європи – на рівні цін виробників.

При цьому органи державного регулювання можуть встановлювати реєстровані (максимальні)

ціни на ЛЗ самостійно – на підставі наданих виробником документів і власної інформації (Іспанія, Бельгія, Китай), а також у процесі проведення переговорів з виробниками (Франція, Швеція).

Під час встановлення реєстрованої ціни аналізуються ціни на препарати аналогічної хімічної структури, схожої фармакологічної дії або однієї фармакотерапевтичної групи, представлені як на внутрішньому ринку, так і на ринках інших країн.

Наприклад, у Китаї, встановлюючи максимальні ціни на імпорتنі ЛЗ, для порівняння беруть ціни на вітчизняні препарати-аналоги або ціни на них у країнах, що перебувають приблизно на тому ж рівні економічного розвитку.

У Бельгії, Індії, Китаї та Швеції при реєстрації цін досліджують структуру витрат, обсяг продажів на ринку й отримуваний прибуток. Іноді застосовують диференційований підхід до оцінки оригінальних препаратів і генериків, враховують відповідність виробництва цього ЛЗ вимогам стандарту GMP (Good Manufacturing Practice), що в перекладі означає «належна виробнича практика».

В економічно розвинених країнах (Франція, Німеччина, Італія, Велика Британія, Швейцарія, Японія та ін.) реєстровані ціни включають у спеціальні преїскуранти, запровадження яких набуло поширення [2].

У країнах із системами медичного страхування для відшкодування вартості здебільшого рецептурних препаратів використовується *еталонне ціноутворення*. Таке ціноутворення непрямого регулювання, зокрема, застосовується в Німеччині, Іспанії та Швеції. Якщо зареєстрована ціна перевищує еталонну, то різницю доплачує споживач.

В окремих країнах процедура реєстрації цін здійснюється шляхом проведення переговорів. Наприклад, у Франції процес узгодження цін триває до тих пір, поки сторони не дійдуть згоди про величину регульованої ціни.

У Швеції цей механізм встановлення цін поширюється на препарати, включені до списку тих, що підлягають відшкодуванню вартості. Якщо в процесі переговорів домовленості про рівень ціни не досягнуто, то препарат не включається до списку і виробник отримує право представляти препарат на ринок без відшкодування його вартості.

У деяких країнах (Німеччина, Данія, Норвегія) використовується тільки система еталонних цін. Кожна країна має свої особливості щодо порядку встановлення еталонних цін, але існують і загальні закономірності. Так, зокрема,

представлені на ринку ЛЗ класифікують за групами, що об'єднують препарати-аналоги, і для кожної групи визначають еталонну ціну. При цьому для встановлення еталонної ціни вибирають вартість найдешевшого генерика в цій групі. Наприклад, у Швеції еталонна ціна встановлюється на підставі ціни найдешевшого генерика плюс 10 % і переглядається 4 рази за рік.

У країнах Центральної і Східної Європи, де функціонують системи медичного страхування, для встановлення еталонних цін використовують: мінімальну ціну у відповідній групі препаратів (Чехія, Словаччина); ціну вітчизняного препарату (Польща); мінімальну ціну одного з препаратів з однаковим міжнародним непатентованим найменуванням (Румунія) [2].

У Європі поширена практика встановлення *референтного ціноутворення*. Цей механізм встановлення цін на ліки базується на даних про референтні ціни в групі еквівалентних продуктів на певних ринках лікарських препаратів. За основу береться найнижча або середня ціна в групі [3].

Ціни на європейському ринку можуть встановлюватися за результатами переговорів і запровадження певних правил, що встановлюються на національному рівні. Регуляторний тиск на ціни чиниться як з боку попиту, так і пропозиції.

У більшості країн при узгодженні рівня цін на оригінальні препарати, вартість яких підлягає відшкодуванню, враховують їхню вартість на міжнародному ринку. Крім того, кожна країна враховує свої фактори: так, у Франції беруть до уваги міру їх ефективності, у Швеції – соціальну перспективність, у Бельгії – рівень цін на ці препарати в країнах ЄС, у Японії – рівень виробничих витрат.

У Німеччині і США щодо оригінальних препаратів діє вільне ціноутворення.

Поширеним методом регулювання цін є *встановлення їх граничного рівня для генеричних препаратів*, причому часто він «прив'язується» до рівня цін на оригінальні препарати. У різних країнах використовуються найрізноманітніші підходи. Так, встановлювані межі для першого дженерика в Австрії відповідають 52 % ціни оригінального препарату, в Португалії – 75 %, для другого дженерика – відповідно до 85 % і 75 % до ціни першого дженерика. У цілій низці випадків при встановленні граничного рівня цін на дженерики висувається також вимога зниження до певного рівня цін на оригінальні препарати, що вийшли з-під патентного захисту. Цей вид регулювання, як засвідчив

аналіз, менш ефективний з погляду ефекту зниження цін, що досягається, оскільки сприяє фіксації цін як оригінальних, так і генеричних препаратів [4].

Паралельний імпорт сприяє підвищенню конкуренції на ринках, де він запроваджений, і забезпечує додаткове джерело пропозиції товару на ринках у різних країнах. Особливо це важливо в забезпеченні ринку ліками за нижчими цінами під час патентного захисту, коли вихід генерика на ринок ще неможливий. Тобто паралельно імпортовані ліки є переважно дешевшими, ніж еквівалентні товари.

Саме тому паралельна торгівля дозволена і заохочується Єврокомісією як інструмент підтримки конкуренції і зниження цін на території Євросоюзу. При паралельному імпорті здійснюється імпорт і перепродаж продукції, запатентованої в країні-імпортері, і законно рекламованої, і такої, що продається в країні-експортері.

Для застосування паралельного імпорту країни ухвалюють закони, що безпосередньо дозволяють його здійснювати. Паралельний імпорт можна застосовувати без узгодження з патентотримачем. Це економічно доцільно здійснювати тоді, коли патентовані ліки продаються в країні-імпортері за більш високою ціною, ніж у країні-експортері.

Коли на ринку існує мало альтернатив, паралельна торгівля є єдиним джерелом конкуренції [6]. Економія коштів при паралельному імпорті життєво важливих ліків може мати велике значення для країн з обмеженими ресурсами. Такі заходи, зокрема, вживала Кенія для закупівлі деяких АРВ-препаратів.

На різних національних ринках частка ліків, які надходять завдяки паралельному імпорту, перебуває в межах від 1,7 % (Фінляндія) до 16,5 % (Данія). На європейському просторі торговельні націнки на ЛЗ у різних країнах істотно різняться. З одного боку, націнки можуть встановлюватися державою, з другого – вони побічно залежать від регулювання чисельності аптек, а також норм, що обмежують або, навпаки, сприяють концентрації на оптовому і роздрібному ринках.

У деяких країнах, де це дозволено, для боротьби з паралельною торгівлею компанії-виробники використовують схеми прямих поставок у роздрібну мережу. Вони також намагаються легітимним чином обмежувати кількість дистриб'юторів, з якими працюють на національних ринках [4].

Багато розвинених країн (наприклад, Швеція, Німеччина, Норвегія, Данія, Нідерланди, Об'єднане Королівство) застосовують різноманітні механізми та стимули для підтримки

паралельної торгівлі. Приміром, у Швеції, Данії та Норвегії взаємозамінність ліків на аптечному рівні застосовується не тільки щодо генериків, а й щодо паралельно імпортованих ліків. В Об'єднаному Королівстві відшкодування, що сплачується аптеці, скорочується, якщо її продажі паралельно імпортованих ліків є нижчими, ніж відповідне відсоткове співвідношення. У Швеції, зокрема, ціни на паралельно імпортовані ліки є на 10–15 % нижчими за відповідні ціни на лікарські засоби [7].

Висновки та пропозиції щодо подальших досліджень

Викладені підходи і методи ціноутворення на ЛЗ, прийняті в різних країнах, становлять

певний інтерес при виробленні підходів і критеріїв для вдосконалення системи ціноутворення на ЛЗ в Україні.

При цьому слід брати до уваги, що регулювання цін на ЛЗ, з одного боку, може забезпечити зниження цін на ліки, що сприятиме підвищенню рівня соціального захисту населення та економії бюджетних коштів. З другого боку, регулювання цін може призвести до дефіциту якісних і ефективних ліків, обмеження використання принципово нових препаратів і певною мірою стримування створення і впровадження в практику інноваційних ЛЗ, що не сприяє розвитку фармацевтичної промисловості.

Пріоритетним інструментом зниження цін, незалежно від рівня економічного розвитку країни, є стимуляція конкуренції на внутрішньому ринку.

Список літератури

1. Талібів О. Б. Дженераки та еквівалентність лікарських препаратів [Електронний ресурс] / О. Б. Талібів. – Режим доступу: <http://i-medic.com.ua/index.php?newsid=28648>. – Назва з екрана.
2. Пивень Е. Мировой опыт ценообразования на лекарственных средства [Електронний ресурс] / Е. Пивень. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/13798>. – Назва з екрана.
3. Шибаява А. О ценовом регулировании на рынке лекарственных средств Украины [Електронний ресурс] / А. Шибаява. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/114113>. – Назва з екрана.
4. Трофимова Е. Дифференцированное ценообразование на фармацевтическом рынке в разрезе различных стран [Електронний ресурс] / Е. Трофимова. – Режим доступу: <http://www.remedium.ru/section/detail.php?ID=57707>. – Назва з екрана.
5. О состоянии конкуренции на товарных рынках лекарственных средств государств – участников СНГ : [доклад начальника Управления контроля социальной сферы и торговли ФАС России Тимофея Нижегородцева на заседании Межгосударственного совета по антимонопольной политике (МСАП)]. – Иркутск, 2013.
6. Рішення Єврокомісії від 08.05.2001 стосовно Глаксо Велком.
7. Энтин К. В. Новые тенденции в развитии права конкуренции ЕС – решение по делу AstraZeneca [Електронний ресурс] / К. В. Энтин. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/novye-tendentsii-v-razvitii-prava-konkurentsii-es-reshenie-po-delu-astrazeneca>. – Назва з екрана.

L. Kuzmenko

THE MAIN APPROACHES TO THE PRICE REGULATION FOR MEDICATIONS IN DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD

The article reveals the troublesome and unsettled questions regarding functioning of medicine markets in different countries. There is a necessity of introduction of a more transparent and effective mechanism implementation of such regulation.

Keywords: pharmaceutical market, medications, regulation, price, competition, original medicine, generics.

Матеріал надійшов 27.04.2015